

КЗ БМР Білоцерківська централізована
бібліотечна система імені Петра Красножона

ХРОНОС

Зошит XXVII

Матеріали засідання краєзнавчого клубу
21 листопада 2024 року

Під загальною редакцією
Євгена Чернецького

Біла Церква
2024

УДК 908 (477.41-21 Біла Церква)
Х 94

Двадцять шосте засідання краєзнавчого клубу "Хронос"
було проведено 21 листопада 2024 р.
у Центральній бібліотеці

ЗМІСТ

СПИСОК УЧАСНИКІВ ЗАСІДАННЯ	4
СТАТТІ.....	7
Чернецький Є. Назва с. Глибочка в джерелах і літературі XVIII – початку XX ст.	9
Павлюченко В. Дренажні системи Олександрії	13
Бурлака С. Доля білоцерківчанки Олени Луковенко, засудженої по справі "Козачої Ради Правобережної України"	17
Мартиненко О., Поліщук О. Згадка про сестру Лесі Українки Ізидору Косач-Борисову в особовій справі студентки Білоцерківського СГП.....	23
Бондар А. Бібліотеки Білої Церкви (середина 1950-х - середина 1960-х рр.)	31
Бурлака С. Інтерв'ю з учасником Революції Гідності Вадимом Кошелем	51
Павлюченко В., Різник С. Довідка про огляд підвального приміщення (вул. Героїв 72-ї бригади, 17, Біла Церква).....	59
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	63

Олександр Мартиненко,
Олена Поліщук

Згадка про сестру Лесі Українки Ізидору Косач-Борисову в особовій справі студентки Білоцерківського СГІ

Великій українській письменниці Лесі Українці присвячено багато книг, наукових праць, фільмів, досліджень. Не є виключенням також її родина – брати, сестри, про яких теж багато що відомо. Саме тому настільки неймовірно знайти нові дані, пов'язані з рідними Лесі Українки, яка давно стала класиком української літератури та одним із символів українства.

У Білоцерківському національному аграрному університеті зберігається велика кількість особових справ викладачів, працівників, студентів, які були сформовані після Другої світової війни. Довоєнні справи були знищені напередодні захоплення міста. Тим цікавіше знайти поновлені справи людей, які працювали чи вчилися до війни. В них може зберігатися інформація того далекого часу, про який ми так мало знаємо. Свого часу термін зберігання їх було подовжено з 50 до 75 років. Проте навіть за таких правил справи студентів, які починали своє навчання до Другої світової війни, потрібно було знищити, ще на початку ХХІ сторіччя. Якимось дивом вони збереглися...

В архіві було знайдено понад 250 справ студентів, які встигли вступити до війни, але не довчилися. Серед них були знайдені три справи студентів, які закінчили ВНЗ до 1941 року. В зв'язку з чим їх цінність ще вища. В одній з них зберігаються документи ще 1934 року! Йдеться про одну справу студента зоотехнічного факультету та дві справи з агрономічного факультету (студентів О. М. Вакуленка, С. М. Янковської). В одній з цих двох справ знайдена згадка за сестру Лесі Українки – Ізидору Косач-Борисову.

Справа належала Софії Іванівні Янковській, яка закінчила агрономічний факультет у 1938 році. Складається вона з дев'яти

документів: запит-прохання надіслати диплом, копія диплому, виписка із залікової відомості, заява на ім'я директора БЦСП¹, посвідчення, поштовий корінець, опис надісланих документів та залікова книжка. Тепер більш змістовніше про кожен документ.

Запит-прохання:

«Тов. ЯНКОВСКОЙ Софии Ивановне
г. Рожище. Волинской области, Волянская средняя с. х.
школа по подготовке предколхозов².

В ответ на Ваше заявление при этом Белоцерковский сельскохозяйственный институт посылает диплом об окончании института за № 665905.

Нач. Отдела кадров (Швец)».

Цей документ говорить про те, що справа була розпочата, щоб колишня студентка змогла отримати диплом. У 1939-1941 рр. деякі випускники з невідомих поки що причин не змогли отримати дипломи.

Наступний документ – заява від колишньої студентки:

«Директору Белоцерковского с/х института

От агронома Янковской Софии Ивановны.

Заявление.

Прошу выдать мне диплом взамен выданого мне институтом в 1939 году удостоверения об окончании в декабре 1938 г. Вашего института (агрономического факультета).

Документы свидетельствующие об окончании института прикладываю к этому заявлению следующие:

1. Удостоверение об окончании института 1938 г.

2. Зачетную книжку.

Диплома я не получала совсем.

Адрес по которому прошу выслать мне диплом, зачетную книжку³ (? – авт.) следующий:

Волянская область, г. Рожище, Волянская средняя с/хозяйственная школа по подготовке председателей колхозов.

¹ Білоцерківський сільськогосподарський інститут

² Председателей колхозов (рос.) – голів колгоспів.

³ Після видачі диплому залікова книжка залишається на зберіганні у ВНЗ.

Преподавателю Вериге Софии Ивановне т. е.
(Янковской С. И.).

20/III-53 г. Прошу не отказать (підпис)

(резолюція) т. Шве́ц прошу зайти⁴».

Наступний документ – «Выписка из зачетной ведомости», зроблена інститутом 27 березня 1953 р. за реєстраційним № 1043.

Ще одним цікавим документом є посвідчення, видане випускниці у 1939 р. замість диплому:

«Подлежит обмену на диплом

Удостоверение

Предъявитель сего гр. Янковская С. И. действительно в декабре 1938 года окончила полный курс обучения по агрономическому факультету Белоцерковского сельскохозяйственного института.

Государственные экзамены здала в Государственной экзаменационной комиссии с правом получения диплома без отличия⁵

/директор института⁶ М. Бамбура⁷ (підпис)

Секретар Е. Коканев (підпис)»

У справі студентки також зберігається копія диплому:

«Диплом (Копия) Ж № 665905

Настоящий диплом выдан Янковская София Ивановна, в том, что он... в 1934 году поступила в Белоцерковский Сельскохозяйственный Институт и в 1938 году окончила полный курс названного института по специальности агрономия.

Решением Государственной Экзаменационной Комиссии от 31 декабря 1938 года Янковской С. И. присвоена квалификация агроном полевод⁸.

⁴ Резолюція директора інституту Слухая синім олівцем.

⁵ Документ засвідчено круглою гербовою печаткою та прямокутною з назвою ВНЗ та його адресою. На печатці міститься напис, що посвідчення видане у січні 1939 р. за № 027.

⁶ Риска перед посадою означає, що людина була виконуючим обов'язки.

⁷ Бамбура Максим Мойсейович – директор БЦСП у 1939-1940 рр., який зник безвісті під час Другої світової війни. Доля його невідома.

директор інститута підпись (Салата)

Гор. Белая Церковь

27 марта 1953 г.

Регистр № 1043

Зак. 28

Тир. 150 экз.».

Зберігається також опис цінних паперів які були надіслані С. І. Янковській.

«Опись ценного вложения в ценный открытый пакет на 100 руб. направляемый в адрес Янковской С. И.

1. Диплом на имя Янковской С. И. №665905 – 100 руб.

2. Выписка из зачетной ведомости..... б/ц

3. Письмо института б/ц

Итого 100 руб.

Руб. сто коп.

28.ІІІ.1953 г. Отправитель БЦСГИ (підпис)»⁹.

Останнім документом у справі колишньої студентки Софії Іванівни Янковської є оригінал залікової книжки студентки.

У документі зазначено, що студентка вступила до БЦСП у 1934 році. Сама ж залікова книжка була видана 19 грудня 1937 р. (за рік до закінчення). Це свідчить, що документ було видано замість втраченого. Тому за перші три курси навчання в ній маємо перенесені предмети та прізвища викладачів, хоча й без їхніх підписів. Саме на одній з таких сторінок була знайдена згадка за сестру Лесі Українки – Ізидору Петрівну Косач-Борисову.

⁸ Усі слова, літери та цифри, які виділені курсивом, у посвідченні та дипломі були вписані в друковані документи.

⁹ До справи також підшито поштовий корінець, на якому зроблені записи олівцем, окрім вартості поштового відправлення "3-80". Решту тексту нам не вдалося відчитати.

3-й семестр 1935/36 навчального року				ДРУГИЙ		
ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС						
№№ п.п.	Назва дисципліни	Кільк. годин	Прізвище професора або доцента	Іспитова оцінка	Дата екзам. спитів	Підпис експертів
1	Мікробіологія	48	Корсунський	добре		
2	Нім. мова ¹¹	40	Шпаківська	добре		
3	Укр. мова ¹²	40	Сікало ¹³	задов.		
4	Діагностика	25	Міхалюк	добре		
5	Діагностика	60	Міхалюк	задов.		
6	Висхід. зм.	48	Міхалюк	задов.		
7	Фізіологія рос.	40	Міхалюк	добре		
8	Висхід. зм.	—	Міхалюк	добре		
9	Висхід. зм.	48	Міхалюк	задов.		
10	Висхід. зм.	20	Міхалюк	добре		
11	Висхід. зм.	40	Міхалюк	добре		
12	Висхід. зм.	40	Міхалюк	добре		

Висхід. зм.
експертів
Висхід. зм.
експертів

Додаток

ФОТО Сторінка з залікової книжки С. І. Янковської.
Публікується вперше¹⁰.

На сторінці шість у восьмому рядку зазначено, що практичні заняття з фізіології рослин у 3-му семестрі за 1935-36 навчальний рік на агрономічному факультеті були проведені Косач-Борисовою.

Перелік предметів зі сторінки 6:

№№ п.п.	Назва дисципліни	Кільк. годин	Прізвище професора або доцента	Іспитові оцінки
1	Мікробіологія	48	Корсунський	добре
2	Нім. мова ¹¹	40	Шпаківська	добре
3	Укр. мова ¹²	40	Сікало ¹³	задов.

¹⁰ Залікова книжка Янковської Софії Іванівни, випускниці агрономічного факультету 1939 року. – С. 8.

¹¹ Німецька мова.

¹² Українська мова.

¹³ Викладав разом з Косач-Борисовою на Вищих курсах агрономів-організаторів при КАІЩП (Київський агро-інженерний інститут цукрової промисловості) у 1930-1931 роках.

4	Ґрунтознавство	85	Левченко	добре
5	Тех.механіка ¹⁴	60	Старинський ¹⁵	задов.
6	Хемія орг. ¹⁶	63	Кеценко ¹⁷	задов.
7	Фізіологія рос. ¹⁸	50	Толмачьов ¹⁹	добре
8	---//--- практ. ²⁰	-----	Косач-Борісова	задов.
9	Колоїдна хем. ²¹	48	Украдига ²²	добре
10	Трактора	90	Куліковський ²³	добре
11	Діамат	90	Бабінцев	добре
12	Оборон. спр. ²⁴	35	Дорофеев	добре

Маємо деякі цікаві спостереження щодо залікової книжки студента Олександра Миколайовича Вакуленка, який також навчався тоді на тому ж факультеті і також втратив свою залікову книжку. Серед перенесених предметів на шостій сторінці практика фізіології рослин не записана, хоча предмети перенесені до обох залікових книжок однією й тією ж людиною

¹⁴ Технічна механіка

¹⁵ Старинський Петро Андрійович – старший викладач кафедри механізації БЦСП у 1932-1941 та 1949-1950-х роках.

¹⁶ Органічна хімія.

¹⁷ Кеценко Леонід Вікторович – завідувач кафедрою загальної хімії БЦСП у 1934-1941 роках.

¹⁸ Фізіологія рослин.

¹⁹ Толмачов Іван Михайлович (1888-1979) – професор, завідувач кафедрою захисту рослин БЦСП. Викладав разом з Косач-Борисовою на Вищих курсах агрономів-організаторів при КАЦП у 1930-1931 рр. та був її науковим керівником.

²⁰ Йдеться про практику з предмету фізіологія рослин.

²¹ Колоїдна хімія.

²² Украдига Филімон Якович – доцент кафедри загальної хімії БЦСП у 1930-1941 роках.

²³ Куліковський Василь Полікарпович – професор, у 1920-х рр. завідувачий механічним відділенням Білоцерківського політехнікуму (БЦСП). Викладав разом з Косач-Борисовою на Вищих курсах агрономів-організаторів КАЦП у 1930-1931 роках.

²⁴ Оборонна справа – військова підготовка.

– секретарем інституту Е. Коканевим. Коли студент втрачав залікову книжку, оцінки переносили лише за теоретичний курс. Принаймні, нам зустрічалися лише такі варіанти.

У 1937-1938 навчальному році у заліковій книжці студента В. П. Коваленка практику з фізіології рослин вже проводили Віра Пилипівна Гродзінська та Н. М. Виборнова. Також з його залікової книжки відомо, що за навчальною програмою іспит з предмету та залік він складав на початку року в січні. Того року це відбулося 16 січня²⁵.

Якби Ізидора не була заарештована у 1937 р. та продовжувала викладати у БЦСП, то, можливо, саме їй у 1941 р. випало б приймати іспит з предмету фізіологія рослин 22 червня²⁶.

У 1934-1937 рр. І. П. Косач-Борисова була першою та єдиною викладачкою²⁷, яка вела практичні заняття з фізіології рослин у Білоцерківському СП та домоглась, щоб залік з фізіології рослин був диференційований, тобто за нього виставляли оцінку. Можливо це був її особистий підхід до викладання предмету. Не можна виключити, що ці зміни відбулися через отримання нею у 1935 р. звання «лекційний асистент»²⁸. У тогочасному БЦСП практику на першому та другому курсі мали право вести навіть старші лаборанти з цієї кафедри²⁹, але ж на цю посаду призначали лише випускників, які закінчили профільні ВНЗ. З її переходом до Київського СП за практику з предмету почали ставити замість оцінок лише залік («зараховано» або «не

²⁵ Особова справа Коваленка Віктора Павловича, студента агрономічного факультету БЦСП, залікова книжка // Архів БНАУ. – Арк. 6.

²⁶ Особова справа студентки агрономічного факультету Альтер Євгенії Антонівни. Випуск 1947 року // Архів БНАУ.

²⁷ Асистент П. Т. Карпухан, який також повинен був вести практику та згадується у статті «Сестра Лесі Українки – викладач Білоцерківського сільськогосподарського інституту», не згадується в досліджених залікових книжках.

²⁸ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 39424, арк. 46. Згідно з характеристикою, наданою завідуючим кафедрою ботаніки КСП А. А. Кузьменко.

²⁹ Наказ по БЦСП № 137 від 9 серпня 1944 року // Архів БНАУ.

зараховано»). Ще за рік залік з фізіології рослин взагалі скасували.

Особова справа колишньої студентки С. І. Янковської цікава ще тим, що вона працювала за 50 км від с. Колодяжне – родового маєтку Косачів на Волині³⁰. Якщо не враховувати два випускних альбоми агрономів 1937 р., в яких є світлини І. Косач-Борисової, то залікова книжка була б єдиним документальним підтвердженням того, що вона викладала у Білоцерківському сільськогосподарському інституті.

У радянські часи студенти сільськогосподарських учбових закладів восени проходили виробничу практику у колгоспах й з'являлись в аудиторіях тільки в жовтні, а студенти агрономічного факультету аж у листопаді, коли закінчувався збір урожаю. Постанова на утримання під вартою Ізидори була видана 9 вересня 1937 року³¹. Отже вона навіть не встигла стати до роботи. Таким чином, студенти агрономічного відділення БЦСП випуску 31 грудня 1938 р. стали останніми, яким сестра Лесі Українки викладала практику з курсу «фізіологія рослин» та у яких приймала диференційований залік.

Ізидорі не судилося повернутися до справи, на яку вона вчилася, яку любила та якій віддала понад 25 років свого життя.

³⁰ Особова справа № 3 Янковської Софії Іванівни // Архів БНАУ.

³¹ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 39424, арк. 2.

Наукове видання

Хронос. Зошит XXVII

Матеріали засідання краєзнавчого клубу

21 листопада 2024 року

Під загальною редакцією

Євгена Чернецького

Коректори Олена Бульда, Ольга Гурковська, Євген Чернецький

Комп'ютерний набір авторів

Макет Є. Чернецького

На обкладинці

світлина білоцерківської цеглини кінця XIX – початку XX ст.

з ініціалами М. В. і гербом графів Браницьких

Підписано до друку 24.11.2024 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура «Palatino Linotype». Друк офсетний.

Друк ТОВ «Білоцерківдрук»

М. Біла Церква, бульвар Олександрійський, 22,

Тел. 045-63-5-16-18

Выпуск 1938 года

Белогородский Сельхоз институт
Агрономический ф-т

ДЕЛО № 3

Янковская
София Ивановна

НАЧАТО 19 г

ОКОНЧЕНО 19 г

Копия

Д И П Л О М

№ 665905

Настоящий диплом выдан Анковская Софья
Ивановна в том, что она... в
1937 году поступил. в Белоцерковский Сельскохозяй-
ственный Институт и в 1938. году окончил а. полный
курс названного института по специальности агроно-
мия.....

Решением Государственной Экзаменационной Комис-
сии от 11 декабря 1938. года

Анковской С. И
присвоена квалификация агронома полеводца

ДИРЕКТОР ИНСТИТУТА

/ САЛАТА /

г.р. Белая Церковь

"27 марта" 1938 г.

Регистр. № 1043

Зак. 28

Тир. - 150 экз.

... подлежит обмену на диплом .

УДОСТОВЕРЕНИЕ .

Предъявитель сего гр. *Янковская С.И.*

действительно в декабре 1938 года закончила

полный курс обучения по агрономическому факультету Белоцерковского Сельскохозяйственно-

го Института .

Государственные экзамены сдала в Государственной экзаменационной комиссии с правом получения диплома - *без отличия*

Директор Института *Цобанов*

Секретарь *Е. Кокаш*

СРСР—НКХП

**БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ
Сільськогосподарський
ІНСТИТУТ**

Залікова книжка

М. П.

підпис студента

Всі студенти повинні здавати іспити за повний курс кожної дисципліни, що входить в учбові плани, а також здавати заліки по практичних роботах після того, як даний курс студентами прослухано повністю.

Іспити по складних дисциплінах, що мають самостійні розділи, проводяться частинами, але не більше як два рази на рік.

Іспити проводяться професорами і доцентами (що ведуть відповідні лекційні курси), затвердженими в цьому зв'язі.

Вести у всіх вищих школах студентський білет і єдиний матрикул (залікова книжка). В матрикул записуються всі дисципліни, обов'язкові для проходження, і запис про здачу іспитів і заліків.

Робити помітку в матрикулі про здачу іспитів і заліків і проставляти оцінки має право тільки професор, що проводить іспити, і доцент, що приймає заліки.

Встановити у всіх вищих школах такі ступені оцінки успішності студентів: 1) незадовільно; 2) задовільно; 3) відмінно.

(З постанови РНК Союзу РСР і ЦК ВКП(б) від 23 VI—1936 р. „Про роботу вищих учбових закладів і про керівництво вищою школою“).

С. Р. С. Р. — Н. К. Х. П.

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ

ЗАЛІКОВА КНИЖКА № 220

Прізвище, ім'я та по-батькові Гнківська С. І.

Факультет агрономічний

Вступив (переведен на 1 курс з

1го жовтня 1934 р.

Зам. директора по учбовій частині І. І. Антон

Декан факультету І. І. Антон

19/10 1937 р.

(дата видачі залікової книжки)

3-й семестр 1936/учбового року

ДРУГИЙ

ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС

№№ п/п	Назва дисципліни	Кільк. годин	Прізвище професора або доцента	Іспитові оцінки	Дата здачі іспитів	Кільк. екзамена- тора
1	Мікробіологія	48	Корчаківський	добре		
2	Хімія	40	Штаківська	добре		
3	Фізика	40	Сікач	задов.		
4	Термодинаміка	85	Левченко	добре		
5	Механіка	60	Старинський	задов.		
6	Хімія орг.	63	Кеценко	задов.		
7	Фізіологія	50	Поліщук	добре		
8	Анатомія		Косач-Борисов	задов.		
9	Клінічна	48	Кравчик	добре		
10	Біологія	30	Кушніков	добре		
11	Гігієна	40	Бабичев	добре		
62	Аварія	15	Фарофеев	добре		

Декан

КУРС

Уманська С.У.
(прізвище, і. по-б. студента)

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

№№ п/п	Назва дисципліни	Кільк. годин	Прізвище лектора	Відмітки про заліки	Дата здачі заліків	Підпис лектора
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						

факультету

3-й семестр 1935/6 навчального року

ДРУГИЙ

ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС

№№ п/п	Назва дисципліни	Кільк. годин	Прізвище професора або доцента	Іспитові оцінки	Дата здачі іспитів	Підпис екзамена- тора
1	Мікробіологія	48	Корсунський	добре	Перенесено з осесонного вч. семестру	С. М. Ф. Д. М. М. М.
2	Хімія	40	Шмаковська	добре		
3	Фізика	40	Сікач	задов.		
4	Ботаніка	85	Мельник	добре		
5	Механіка	60	Старинський	задов.		
6	Хімія орг.	63	Кеценко	задов.		
7	Фізіологія	50	Поліщук	добре		
8	Математика	—	Косар-Горюхов	задов.		
9	Комп'ютерна	48	Ткаченко	добре		
10	Хімія	30	Кушніков	добре		
11	Хімія	40	Габунцев	добре		
6/9	Абстракт. Спр.	35	Федосов	добре		

Декан